РОЗДІЛ 3
УМОВИ І ЗАСОБИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА ЕМОЦІЙНОЇ СТОРІН ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 378.637.016:78

Козир А. В.
доктор пед. наук, професор,
Інститут мистецтв НПУ імені М. П. Драгоманова

АКМЕОЛОГІЧНІ УМОВИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЛОГІЧНОЇ ТА ЕМОЦІЙНОЇ СФЕР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглядаються умови гармонізації логічної та емоційної сфер процесу підготовки майбутніх викладачів мистецьких дисциплін. Проаналізовано акмеологічні умови цього процесу, визначено шляхи формування професійної майстерності майбутніх учителів музики.

Ключові слова: *викладачі мистецьких дисциплін, акмеологічні умови, професійна майстерність.*

В статье рассматриваются условия гармонизации логической и эмоциональной сфер процесса подготовки будущих преподавателей художественных дисциплин. Проанализированы акмеологические условия этого процесса, определенны пути формирования профессионального мастерства будущих учителей музыки.

Ключевые слова: *преподаватели художественных дисциплин, акмеологические условия, профессиональное мастерство.*

In article conditions of harmonisation of the logic and emotional parties of process of preparation of the future teachers of art disciplines are considered. Are analysed акмеологические conditions of this process, ways of formation of professional skill of the future teachers of music are certain.

Keywords: *teachers of art disciplines, akmeologichesky's conditions, professional skill.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Реформування сучасного суспільства неможливе без духовного оновлення, відродження культурних традицій, акмеологічного спрямування. Розвиток мистецької освіти в Україні визначається у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності та новітні технологічні процеси. Тому виникає нагальна потреба домогтися оновлення змісту та якості професійної підготовки фахівців, що зумовлено суттєвими змінами в освітньо-мистецькому житті сучасної України.

Метою статті є визначення акмеологічних умов гармонізації логічної та емоціональної сфер формування професійної майстерності викладачів мистецьких дисциплін у поєднанні цих важливих сторін у фаховій діяльності. Адже усвідомленість майбутнім фахівцем значущості формування професійної майстерності для подальшої фахової діяльності виявляється в

осмисленні результатів емпіричного досвіду, що передбачає спроможність до поглиблення фахових знань, у виокремленні необхідних аспектів професійного становлення в поєднанні логічної та емоціональної сфер, акмеологічного розвитку.

Проблема формування професійної майстерності висвітлена у різноманітних сферах: психолого-педагогічній (Ю. Азаров, Є. Барбіна, Л. Виготський, І. Зязюн, О. Киричук, Н. Кузьміна, А. Макаренко, О. Пєхота, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський, Г. Хозяїнов та ін.) та музично-естетичній (Е. Абдуллін, О. Апраксіна, Б. Асаф'єв, Л. Арчажникова, Л. Коваль, Г. Падалка, О. Рудницька, В. Шульгіна, О. Щолокова). Велика зацікавленість учених цією проблематикою обумовлена потребами розвитку суспільства, нагальною необхідністю підготовки високопрофесійних фахівців. Ця проблема містить у собі сукупність поглядів на сутність цього феномену, котрий не можна вважати детально вивченим особливо у сфері поєднання логічної та емоційної сторін.

Виклад основного матеріалу. Основними ознаками акмеологічної орієнтації у процесі застосування творчого підходу є: домінантність у навчальних закладах цілей особистісного, інтелектуального, діяльнісного та професійного розвитку; акцентування на мотивацію його досягнень та успіхів, спрямованість на підтримку акмеологічного розвитку; акцентування самопроектування та самоуправління; творча взаємодія учасників навчального процесу; діалог як форма обміну інформацією, особистісними оцінками та цінностями; надання учням свободи вибору та особистої відповідальності за прийняті рішення; емоційне переживання освітніх ситуацій та явищ.

Ефективність формування професійної майстерності майбутніх учителів музики можлива за створення та дотримання таких педагогічних умов, а саме: забезпечення гуманістичної спрямованості фахової підготовки студентів інститутів мистецтв та музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів; взаємодії логічної виваженості та емоційної насиченості пізнавальної, оцінної й творчої діяльності студентів; переваги практичних активно-дієвих засобів формування професійної майстерності майбутніх учителів музики перед теоретико-умоглядними; творчої взаємодії викладача зі студентами у процесі індивідуального навчання та колективного музикування; актуалізації музично-творчого й педагогічного осмислення навчального досвіду студентів; стимулювання самостійно-вольових зусиль студентів на всіх етапах професійної підготовки.

Необхідною умовою професійної майстерності вчителя є гуманістична позиція, як визнання ним безумовної цінності людської особистості. Ця позиція знаходить своє вираження у таких особливостях поведінки вчителя, як: довіра вчителя до учнів, співпраця з ними; оптимістичне ставлення до учнів як до суб'єктів, які наділені потенціями до інтенсивного розвитку й самореалізації; обов'язкове урахування індивідуально-типологічних особливостей школярів; інтерес до власної діяльності; розуміння того, що

дитячій вік сприятливий для розвитку багатьох починань та особливо творчого мислення; підтримка вчителем індивідуального розвитку дитини; надання учням необхідного простору для свободи творчості, прийняття самостійних рішень [1, 167].

Визначаючи вимоги до гуманістичної парадигми мистецького навчання Г. Падалка виокремила серед основних такі: «застосування в процесі навчання творів, зміст яких сповнено гуманістичного смислу; стимулювання критично-оцінного ставлення учнів до мистецтва, вільне його виявлення; максимальну активізацію, розвиток творчих можливостей учнів; створення позитивного емоційного забарвлення процесу навчання; повагу до учня, розвиток у нього людської гідності, почуття відповідальності за результати навчання, всебічного осягнення і розповсюдження кращих здобутків музичного мистецтва; поєднання нормативного забезпечення змісту навчання із наданням учневі можливості вільного вибору його напрямів» [3, 46–47].

Гуманістична спрямованість орієнтує процес педагогічної взаємодії у визначенні завдань та засобів ефективного спілкування. Тобто створюється комплекс професійно значимих якостей особистості, який умовно можна назвати комунікативним. Такі якості як рефлексія, емпатійність та гнучкість надають йому яскраво виражену гуманістичну спрямованість.

Охоплюючи проблему гуманізації освіти доцільно розглянути відновлення її «людиновідповідності» виключно змістом педагогічної інформації, яка використовується в освітньому процесі (наприклад, насичення її гуманітарними предметами), й тих культурних якостей людини, що формуються в освіті. Гуманістичними, адекватними становленню різних граней духовності особистості також мають бути педагогічна технологія, педагогічне спостереження і педагогічна оцінка. Що стосується останньої, то спроба її редукції до кількісної, нормативної оцінки для всіх змістово-інформаційних компонентів є однією з освітніх деформацій. У залежності від складових змісту педагогічної інформації та відповідно цій складовій педагогічної технології освітня оцінка може бути або точно-кількісною, або характеристико-якісною, або якісно-кількісною (рейтинговою). Наприклад, цілком очевидно, що суб'єктивні цінності чи художній талант конкретно виміряти неможливо, їх можна лише охарактеризувати якісно або рейтингово (умовно-відносно). Останнє є специфічною синтетичною якісно-кількісною оцінкою відносно вираження тієї чи іншої людської якості.

Однією з важливих акмеологічних умов професійної майстерності фахівця нами визначена взаємодія логічної виваженості та емоційної насиченості у процесі художньо-музичної діяльності. На засадах органічного поєднання раціонального та емоційного у сприйманні мистецьких творів грунтуються наукові здобутки Е. Абдулліна, К. Абульханової-Славської, Г. Падалки, В. Шацької, В. Шульгіної, Ю. Цагареллі та ін. Так В. Шацька

неодноразово підкреслювала, що раціональні підходи до вивчення творів мистецтва не можна відокремлювати від яскравого емоційного їх переживання. Адже свідоме та логічне полягає в емоційній оцінці дійсності, забезпеченні діяльності цілепокладання. Складовою свідомості є переживання людиною того, що для неї є значущим у навколишній дійсності. Свідомість проявляється не лише в узагальнених знаннях навколишньої дійсності, а й в оцінному, теоретичному та практичному ставленні до неї.

У процесі вивчення художньо-музичних творів взаємодія логічної виваженості та емоційної насиченості передбачає апелювання вчителя до інтелектуальних можливостей учнів, тому актуалізація логічних підходів має постійно співіснувати з естетичним співпереживанням школярів. «Сприймання, оцінювання і творення мистецтва в навчальному процесі не можуть відбуватись плідно, якщо не передбачають взаємодії раціональних і почуттєвих аспектів психічного життя учнів» [3, 79].

Важливим аспектом професійної діяльності майбутніх учителів музики є вироблення емоційної стійкості у процесі роботи з учнями. Емоційна стійкість вчителя, як здатність зберегти оптимальні показники діяльності під час впливу емоційних факторів, багато в чому залежить від самооцінки особистості, котра розглядається іноді як властивість темпераменту, а частіше як особистісні характеристики, котрі є важливими майже для усіх видів професійної діяльності. Подібна залежність спостерігається між успішністю діяльності та емоційною стабільністю. Адже у багатьох видах діяльності важливою виявляється емоційність як інтегральна здатність до емоційних співпереживань. Особливо серйозні вимоги до цієї сфери вимагають професії, котрі потребують високої емоційності та одночасно емоційної стабільності, – це, перш за все, діяльність педагога-музиканта.

Доречно зазначити, що важливим фактором успішної діяльності вчителя музики є його емоційна привабливість, адже його зовнішність сприймається у комплексі та цілісності всіх його ознак. Увага учнів зосереджується не тільки на тому, що говорить викладач, а і й на його зовнішньому виразу почуттів, (мімічні та пантомімічні рухи), на що неодноразово звертав увагу В. Сухомлинський [5].

Отже, взаємодія понятійного осмислення та емоційного забарвлення створює цілісний акт художньо-музичної діяльності. Тільки за умови щільного взаємозв'язку логічної виваженості та емоційної насиченості можна спонукати майбутніх учителів до глибокого проникнення у сутність митецького твору.

За умови єдності пізнавальної, оцінної й творчої діяльності майбутніх фахівців процес формування їхньої професійної майстерності відбувається більш злагоджено. Але на практиці ці види діяльності часто бувають відокремленими, тому пошук моментів їх поєднання є одним з основних завдань цього процесу. У пізнавальній діяльності відбувається накопичення мистецької педагогічної і науково-практичної інформації у єдності з

оволодінням майбутніми вчителями музики фундаментальними знаннями в кожному з напрямків. Пізнавальна діяльність майбутніх фахівців передбачає розвиток адекватних їй навчально-пізнавальних та пошукових мотивів. Вони пов'язані з потребою у засвоєнні відповідних знань та узагальнених способів дій у сфері мистецтва, педагогіки та дослідницької діяльності студентів інститутів мистецтв педагогічних університетів.

Специфічним змістом оцінювальної діяльності майбутнього вчителя музики є забезпечення особливого ставлення до навчання, сутність якого полягає у формуванні здатності студентів до оволодіння різноманітними засобами оцінювання в різновидах фахової діяльності: науково-дослідній, фаховій, практичній. Порівняно з пізнавальною, оцінювальна діяльність найбільш продуктивно реалізується у процесі адекватного ставлення до результатів попереднього навчання майбутніх фахівців та визначення шляхів подальшого вдосконалення. У контексті музично-педагогічної освіти оцінна діяльність найбільш повно реалізується в процесі оволодіння студентами мистецтвом досконалого виконання музичних творів.

Найважливішим фактором розвитку творчості студентів у навчальній діяльності є обов'язкове заохочування будь-яких (великих та малих, часткових та рідких) творчих знахідок, оригінальних думок, самостійних відкриттів, цікавих ідей, пропозицій. Сенс цього заохочення в тому, щоб викликати у майбутніх учителів музики позитивну емоційну реакцію, почуття задоволення, гордості, радості, захоплення собою, вірою у свої здібності. Тільки за таких умов виникає повторне бажання творити. Л. Виготський писав, що жодна форма поведінки не є такою міцною, як така, що пов'язана з емоціями. Тому, якщо необхідно викликати у студента потрібні форми поведінки, треба завжди піклуватись про те, щоб ці реакції лишили емоційний відбиток. Емоційні реакції справляють суттєвий вплив на всі форми поведінки та на всі моменти виховного процесу [2, 385].

Творчу педагогічну діяльність учителя С. Сисоєва визначила як діяльність, якій притаманні властивості творчого процесу. Зокрема, визначаючи, що саме в процесі творчої професійної діяльності розкриваються творчі можливості педагога, відбувається їх реалізація та розвиток, вона зазначила, що саме за таких умов виникає необхідність підготовки вчителя «до усвідомлення рівня власної творчої професійної педагогічної діяльності, формування у нього потреби аналізувати власний педагогічний досвід і впроваджувати педагогічний досвід інших з урахуванням своєї творчої індивідуальності» [4, 297].

У процесі єдності різновидів діяльності на розвиток творчості майбутнього вчителя музики може впливати багато факторів. Творчість, так само як інші види діяльності передбачає достатній рівень розвитку основних музичних здібностей. Виховне значення творчості оцінюється достатньо високо. Людина, що відчула радість творчості, поглиблює свій життєвий досвід та стає іншою за психічним складом. Творчість є важливою

умовою та засобом для своєрідного бачення світу. Музика найбільше з усіх видів мистецтва, сприяє формуванню творчих здібностей. У музичній творчості провідну роль відіграє синтез емоційної чутливості з мисленням, абстрактного з конкретним, логіки та інтуїції, творчої уяви, активності, здатності швидко реагувати та приймати рішення. Творчість студентів на музичних заняттях пов`язана з самостійними діями, з уміннями оперувати відомими їм музично-слуховими знаннями та навичками, застосовувати їх у нових умовах, різноманітних видах музичної діяльності.

Впровадження технологій педагогічної творчості, як освітніх технологій, в яких метою упорядкування професійних дій педагога є реалізація і самореалізація творчого потенціалу суб'єктів педагогічної взаємодії, призводить до їх особистісного творчого розвитку (С. Сисоєва). Адже педагогічна технологія це сфера знання, що охоплює методи, засоби навчання і теорію їх використання для досягнення цілей освіти. Використання новаторського педагогічного досвіду – це широке впровадження педагогічних ідей, що виходять за межі існуючих нормативів і сприяють створенню нових педагогічних технологій. Отже, достеменне художнє пізнання музичних творів базується на взаємодії оцінювання і творення мистецтва. Взаємозв'язок і взаємодоповнення пізнавальної, оцінної й творчої діяльності створює умови для ефективного формування професійної майстерності майбутніх фахівців.

У дослідженнях П. Сенжа зазначено, що «особистісна майстерність виходить за межі компетенції і вмінь, хоча й ґрунтується на компетентності та вмінні…» [6, 43]. Засвоєння знань з опорою на інтелектуальні вміння робить їх глибокими і дієвими, допомагає їх запам'ятовуванню та оперуванню, внаслідок чого закладаються міцні підвалини професійної майстерності. Отже, ефективному формуванню професійної майстерності учителів сприяє організаційно-методичне забезпечення аксіологічного і суб'єктного аспектів культурологічної освіти майбутніх фахівців.

Неможливо обійти увагою таку значну акмеологічну умову як актуалізація музично-творчого й педагогічного осмислення навчального досвіду майбутніх учителів музики. Адже основу впевненості особистості в успішності діяльності становить, головним чином, позитивний досвід попередньої аналогічної діяльності. Тому, мобілізуючи студентів на виконання навчально-пізнавальних дій, викладачу варто зміцнити їхні своєрідні «тилові позиції» шляхом видачі спрощених завдань індивідуального характеру. У створенні ситуацій успіху важливе значення має оперативний зворотний зв'язок, тобто та інформація, котру отримує людина щодо успішності окремих етапів своєї діяльності. Канали одержання такої інформації у процесі навчання дуже різноманітні.

Актуалізація музично-творчого й педагогічного осмислення навчального досвіду майбутніх учителів музики в умовах сучасності набуває особливого значення. Надійним помічником викладача у справі гуманізації

навчання через підвищення його доступності є актуалізація опорних знань перед засвоєнням, а також діагностика характеру засвоєння й розуміння. Актуалізувати опорні знання – значить відновити в пам'яті раніше вивчені факти й поняття, що будуть потрібні для оволодіння новим матеріалом. Тільки в цьому випадку нова інформація «увійде у щеплення» із системою наявних знань, тобто актуалізується наявний досвід. Взаємодія понятійного осмислення та емоційного забарвлення створює цілісний акт художньо-музичної діяльності. Тільки за умови щільного взаємозв'язку логічної виваженості та емоційної насиченості можна спонукати майбутніх учителів до глибокого проникнення у сутність митецького твору.

У **висновках** доцільно зазначити, що проблема гармонізації логічної та емоційної сфери є особливо актуальною у музичній педагогіці, адже її значення у професійному музичному навчанні визначається тим, що формування професійної майстерності можливе лише за рівноваги цих важливих сторін фахової діяльності майбутніх викладачів мистецьких дисциплін, що стає визначальним для акмеологічного зростання особистості.

Література

1. Зязюн И. А. Основы педагогического мастерства / И. А. Зязюн, И. Ф. Кривонос, Н. Н. Тарасевич [под ред. И. А. Зязюна]. – М. : Просвещение, 1989. – 303 с.
2. Выготский Л. С. Психология искусства / Лев Семенович Выготский [сост. М. Г. Ярошевский]. — Р-н/Д. : Феникс, 1998.– 479, [1] с.
3. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К. : Освіта Україна, 2008. – 274 с.
4. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / С. О. Сисоєва– К. : Міленіум, 2006. – 346 с.
5. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю / Василий Александрович Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1984. – 254 с.
6. Senge P. The Fifth Discipline. – New York : Doubleday, 1990. – P. 25–146.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2011 р.

УДК 378.147:91

Бугрій О. В.
доктор пед. наук, професор,
Криворізький державний педагогічний університет

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ГЕОГРАФІВ

У статті розкривається проблема мотиваційного забезпечення навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: *педагогічне середовище, мотиви навчання, психологічна структура особистості.*

В статье раскрывается проблема мотивационного обеспечения учебной деятельности студентов

[redacted]